

Néhány ok, amelyre a tanuló figyelmetlenségét visszavezethetjük: a tárgy teljesen érdektelen volta, az előadás nem felel meg a tanuló értelmi szintjének, unalmas módszer, a tanításban nincs haladás, nincs újság a tanításban, nagy meleg, hideg a tanteremben, testi-lelki fáradtság, a gyermek álmosága, éhes vagy túl jóllakott volta, testi gyengesége, (vérszegénység, betegség) kényelmetlen ülés, gyermekes tervek, amelyek foglalkoztatják a tanulót, szomorúság, otthoni kellemtelenségek, valamely tanulótárs elvonja viselkedésével a tanítástól társai figyelmét, a tanuló nem látja, vagy nem hallja jól, amit látnia, hallania kellene, stb. stb.

A figyelem neveléslélektani problémáit *Várkonyi H.* e 4 pontban foglalja össze:

1. Meg kellene állapítani, milyen előadási, tanítási mód kelt legnagyobb figyelmet? Melyek azok a nevelési helyzetek, melyekből leginkább származik figyelem?

2. Figyelni kellene a figyelem külső körülményeinek okait. Melyek ezek a magyar népiskolás gyermekekre nézve?

3. Meg kell állapítani, hogy a figyelem és a tehetség között milyen összefüggés áll fenn?

4. Meg kell állapítani az egyes osztályok figyelmének tulajdonságait, az egyes tárgyakkal szemben tanúsított érdeklődését!

Ily kutatások után lehetne beszélni magyar leíró pedagógiáról.

Fejtegetéseinkkel fel akartuk hívni tanítótársaink figyelmét e fontos neveléslélektani problémára, a figyelemnevelés kérdésére, hogy az immár szép fejlődésnek indult neveléslélektani kutatások minél szélesebb rétegekben e kérdés megvilágítására szolgáljanak.

Zentai Károly.

A film és az iskola

1.) A tanítófilmgyártás problémája.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a tanítófilmgyártás ma még járatlan úton halad, s úgyszólván napról-napra tanítófilmenként újabb és újabb problémát kell megoldania. Ezek a problémák csak részben a felvételezési technika és a filmrendezés problémái, jó részben inkább lélektani és didaktikai problémák. Talán paradoxonnak hangzik, hogy ma, a tökéletes felvételezési technikával megoldott játékfilmek korában (pl. Krisztina királynő, Cavalcade, San Francisko stb.) a látszólag sokkal kisebb igényű tanítófilmeknél a fényképezési technika problémáiról beszélünk. Ennek a problémának a megvilágítása, valamint a lélektani és didaktikai problémák felvetése céljából szeretnék egy rövid áttekintő riportot adni a mai tanítófilmgyártás helyzetéről, főleg hazai viszonyainkat tekintve, saját scénáriumírói és filmrendezői tapasztalataim alapján.

A film specifikus sajátosságai azok a lélektani és esztétikai hatások, amelyeket röviden „filmszerűségnek” nevezünk és amelyeknek jellegzetes fővonása a síkban való kétdimenziójú mozgás. A filmszerűség, mint

ilyen, már régebbi eredetű és jóval megelőzte a vetítő és felvevőgépek feltalálását, vagyis a század elején kialakult kinematografiát. A régi arab eredetű török árnyjátékok (karagöz) már felvetik a fenti értelemben vett filmszerűség egyes alapproblémáit. Ugyanis a korán egyik szurája tiltja a muzulmánoknak színpadon való szereplését, ezért árnyjátékokkal két-dimenziójú mozgásokkal igyekeztek egyes történeteket szórakoztatás és okulás céljából bemutatni. Erre vezethető vissza, hogy még ma is nem egy világvárosi varieté színpadán találkozunk török eredetű artistákkal, akik bániulatos ügyességgel, pusztán kézzel mutatnak be igen érdekes jelenetsorozatokat. Egyébként Házy Albert is említi „Madách: Az ember tragédiája, mint szabadtéri tömegjáték“ című munkájában, hogy az új török szabadtéri játékokban szintén bekapcsolták a karagöz hatásokat. Tehát a filmtechnika tökéletesedése ennek az ősi filmszerű meglátásnak nyújtott beláthatatlan távlatokat. A mai filmeket, céljuknak megfelelően, a következőképpen csoportosíthatjuk:

- 1.) játékfilmek,
- 2.) kultúrfilmek, vagy oktatófilmek,
- 3.) tanítófilmek.

Lélektani és esztétikai hatás szempontjából legtökéletesebb a játékfilm, amely szórakoztat, gyakran tanít, sőt nevelőhatást is fejthet ki. Pl. Egy játékfilm, amely eredeti távoli földrészeken játszódik le, háttérben a népi szokásokkal, tanít, témájánál fogva pedig szórakoztat, ha pedig erkölcsi igazságok is vannak benne, akkor nevelő hatásokat is fejthet ki. Ezzel szemben a kultúrfilm, pusztán ismereteinket akarja gyarapítani, lehetőleg úgy, hogy szórakoztasson is bennünket. Ezek a kultúrfilmek vezettek a mai tanítófilmek kialakulásához, amelynek ma már kétségtelenül tisztázott célkitűzése: a tanítás és nevelés. Ma még természetesen igen sok az olyan tanítófilm, amely tulajdonképpen kultúrfilm, ahol a szorosabban vett didaktikai és etikai szempontok hiányoznak s ezt a tanár élőszóval pótolja. Eppen ez a tanítófilmek jövő nagy problémája. Ha így a filmszerűség szempontjából nagy vonásokban körülhatároltuk és meghatároztuk a tanítófilmek helyét a filmek sorában, meg kell még állapítanunk, hogy mik azok a hatások, amelyek a tanítófilmnek a többi szemléltető eszközzel szemben oly nagy fölényt biztosítanak. Erre röviden, nem számítva az előkészületekkel járó miliő-hatásokat, azt felelhetjük, hogy lélektani hatások. A film lélektani szempontból a képzetek játéka, a sötét nézőtérben ülő „közönség“ nemcsak vizuálisan látja az eseményeket, hanem ha valóban „filmszerű“ a kép, akkor a vásznon lejátszódó eseményekkel kapcsolatban, képzetek bukkannak a tudat fölé és a tudat alá a film pergésével párhuzamosan. Azonban a tudat alá bukó képzetek nem tűnnek el nyomtalanul, hanem „asszociálnak“ és a kifejlődő filmtéma körül koncentrálnak. Ez az asszociáció vezet azután az érzelmek kifejelesztéséhez: sajnálkozás, öröm, megbotránkozás stb. A koncentráció foka pedig mélyíti ezeket az érzelmeket. A koncentrációt elősegíti a sötét nézőtér elszigeteltsége, de a koncentrációt fokozhatja az is, ha a vásznon lejátszódó események saját, vagy hozzánk közelállók életével, vagy ezeknek egyes epizódjaival mutatnak hasonlóságot. Ezért egy filmszerűség szempontjából magasabbrendű, jól megoldott film után,

érezzük, hogy nemesebb lelki emóciókban volt részünk, azonban az alacsonyabbrendű filmek alacsonyrendű lelki emóciókat váltanak ki, amelyeknek antimorális hatásuk lehet az egyénre nézve és amelyek az a-morális egyéneknél súlyosabb következményekre vezethetnek: lopás, gyilkosság stb. Ha azonban a film nem volt filmszerű, vagyis csak történekek közönséges egymásutáni fotografálása, akkor a kép levetítése után úgy érezzük, hogy valami hiányzott belőle, üres volt, hiányzott belőle a képzetek játéka, amit főleg a gyakorlott mozilátogató közönség érez. Az ilyen film a közönséges értelemben vett „mozgófénykép” és semmi több. Látjuk tehát, hogy a filmszerűséget a gép elősegíti, de nem pótolja. A filmszerűségnek elengedhetetlen feltétele, hogy lélek hasson lélekre, ezt természetesen más úton is elérhetjük, azonban a filmgyártásnak ezen a pontján a „hogyan“-on van a hangsúly. Ezt a „hogyan“-t pedig csak az tudja megoldani, akinek filmszerű látása van, ami éppen olyan természetesi adottság, mint a festőművész sikszzerű látása, vagy a szobrászművész térszerű látása stb.

A következő kérdésünk most már az, hogy a film lélektani hatásai közül melyek azok, amelyek elősegítik a tanítást és nevelést: ezek az asszociáció és a koncentráció. Azonban ezeket a hatásokat egészen másképpen kell elérnünk a tanítófilmeknél, mint a játékfilmeknél. A játékfilm és a tanítófilm között lélektani szempontból alapvető különbség van, mert a játékfilmeknél a fizikai szemlélet (vizuális hatás) nem esik egybe a lélektani hatással (képzetek játéka), (*Házy Albert: Képkompozíciók. Oktatófilm Közlöny f. é. márciusi szám.*) sőt minél inkább divergálódik, annál inkább erősebb lesz a koncentráció, a lelki emóció, az érdeklődés, míg a probléma megoldása során fel nem oldódik. Pl. A lejtőn elinduló kocsi kocsiból kiesik a tengelyszeg, ez egyszerű vizuális hatást fog kiváltani, de már a „néző” előre látja, hogy valami történni fog, ezért a kocsin történő eseményekkel kapcsolatban fokozatosan fog fokozódni érdeklődése, mert olyasmit tud, amit a kocsinülők nem is sejtene, az érzelmi koncentrációja pedig akként fog alakulni, hogy számára szimpatikus vagy antipatikus egyének ülnek a kocsin. A hatás méginkább fokozódik, ha az egyik szimpatikus, a másik antipatikus egyén és csak a megoldásban fog feloldódni érzelmi feszültsége. A tanítófilmeknél, pedig éppen ellenkezőleg a fizikai szemléletnek egybe kell esnie a pszichikai szemlélettel, vagyis a felvetett problémának rögtön a megoldását is meg kell adnunk, mert különben a felesleges képzetek kiváltásával a tanulót fárasztjuk és érdeklődése szétfolyó lesz. Ezek azok a filmtechnikai hatások, amelyekkel ma már a filmgyártásnak számolnia kell. Ezért fontos és nélkülözhetetlen, hogy a jó tanítófilmek gyártásába, minél több szakszerűen képzett pedagógus kapcsolódjék be.

Az 1934. esztendő határkövet jelent a filmmel való tanításban. Ekkor kötötték meg Európa legtöbb államában a nemzetközi keskenyfilmegyezményt, amely szerint az iskolákban addig használatban volt robbanás- és tűzveszélyes celluloid-film helyett bevezetik a 16 mm-es acetat-cellulozéból készült u. n. robbanásnélkülű égő keskenyfilmet (Schmal-Film). Az azonos méret lehetővé teszi a nemzetközi film-csereakciókat is, azonban az egyezmény kimondja, hogy csak saját gyártású filmek

használhatók külföldi cserére. Miután Magyarország is csatlakozott a nemzetközi oktatófilm-egyezményhez, így hazánkban is megindult a tanítófilmgyártás. A jelenlegi tanítófilmek gyártásával és forgalombahozatalával két hivatalos szerv foglalkozik. 1.) „A V. K. M. Oktatófilm Kirendeltsége“ és 2.) „Budapest Székesfőváros Oktatófilm Bizottsága“. Az általuk készített tanítófilmek, hasonlóan a külföldiekhez, két csoportba oszthatók:

a) Alkalmazott vagy szerelt filmek.

b) Saját gyártású, vagy eredeti filmek.

a) Alkalmazott vagy szerelt filmek. Az alapanyagot, játékfilmet, hirdatófilmet, de főleg kultúrfilmet külföldi filmügynököktől előzetes bemutatás alapján megvásárolják. A felhasználható filmek alapján, néha több film alapján is, elkészítik a film scénáriumát (jelenetezését) és feliratait. Azután következik a „vágás“, a vágó (cutter) kivagdossa a megfelelő részeket és összeragasztja. Azután keskenyfilmre átkopirozzák, némelykor saját eredeti felvétellel is kiegészítik és így kerülnek az iskolákhoz használatra. Az így készült filmek aránylag olcsók, nem veszélyesek, gyúlési hőmérsékletre hevítve láng nélkül elszenesednek. Hátránya az ilyen filmeknek, hogy külfölddel nem cserélhetők, mert csak eredeti filmeket fogadnak el cserére. Szerelt filmekkel, részben a régi pedagógiai filmgyár anyagával dolgozik „a V. K. Oktatófilm Kirendeltsége“, amely saját modern laboratóriummal és modern felvevőgéppel is rendelkezik.

b) Ezzel szemben „Budapest Székesfőváros Oktatófilm Bizottsága“ nagyobbrészt saját gyártású eredeti filmeket készít a székesfőváros közönségének áldozatkészségéből. A székesfőváros a Magyar Film Irodával dolgozik. Az eredeti filmeknél előre kell elkészíteni a scénáriumot, a filmszerűség és didaktikai elvek szem előtt tartásával. (Szerző: *Tanítófilm és scénárium. Oktatófilm folyó évi októberi szám.*) Ezeket rendszeren pályázatokon szokták kiválasztani, azután a film rendezőjét kijelölve, kiadják felvételezés céljából a Magyar Film Irodának. Ezután megindulnak a külső felvételek, majd a belső műtermi felvételek és a trükkrajzok valamint a feliratok elkészítése. A kész előhívott filmet itt is a scénárium alapján „vágni“ és „ragasztani“ kell, ez lesz a pozitív példány, erről készítik azután, megfelelő számban, a szükséges kópiákat, amelyeket vetítés céljából a különböző iskolákhoz küldenek. Természetesen ez utóbbi módon készült filmek a tulajdonképeni igazi tanítófilmek, mert ezeket az előzetes scénárium-készítés alapján az egyes tantárgyak tantervéhez alkalmazkodva lehet elkészíteni. Az így készített filmek nagy tökélet igényelnek, mert csak így készíthetők jó, kifogástalan tanítófilmek.

Mind a két tanítófilm gyártásnál elsőrendű fontossággal bír a fel dolgozandó anyag megjelenetése, scénáriumának helyes elkészítése. A jó scénáriumnak alkalmazkodnia kell az előírt tanmenethez, tekintetbe kell vennie a filmszerűség alaptörvényét és módszeresnek kell lennie. Külön gondosságot igényel a helyesírási és fogalmazási szempontból helyesen megszerkesztett feliratok (mutációk) elkészítése. Éppen ezért, a tanítófilmek ezen sajátlagos pedagógiai követelményei követ-

keztében elengedhetetlenül szükséges, hogy a tanítófilmek scénáriumát mindenkor szakképzett és a film hatásait ismerő pedagógusok készítsék. Csak az ilyen pedagógusok közreműködése biztosíthatja a tanítófilmek fejlődésének korlátlan lehetőségeit. Mert csak gondoljunk arra, hogy még milyen lehetőségeket rejt magában a hangos és színes tanítófilmek bekapcsolása a tanításba. Ma már mind a kettő megoldott problémának tekinthető, megvalósításuk csak anyagiak kérdése. Éppen most tökéletesítették annyira a hangos gépeket is, hogy már alacsony és magas rezgésű hanghullámokat is képes visszaadni a leadógép, (Wide range) az eddig vetített közepes rezgésszámú hanghullámokkal szemben, aminek következtében ma már olyan hangok is hallhatóak, amilyeneket eddig nem volt módunkban helyes tisztasággal hallhatóan leadni. Ugyszintén a színesfilmek terén is újabban két olyan találmány áll rendelkezésre, amellyel megoldottnak tekinthető a színesfilmmezés, ezek a „technikolor“ és „agfakolor“ eljárások. Ma már nem egy technikolor eljárással készült színes amerikai játékfilmben gyönyörködhetett a közönség. Mert az lesz az igazi filmmel való tanítás, amikor a patak csobogását és a természet színpompáját varázsoljuk a tanterem vetítővásznára. Az ilyen filmnek feltétlenül meg lesz a lélekformáló hatása is, mert hisz a teremtés csodáját vittük közelebb a lelkekhez.

Forgách Géza,

2. Oktatófilm a gyakorlatban.

Mint ismeretes, iskolai filmoktatásunk ügye az 1936/37. iskolai évben hatalmas lépéssel jutott előbbre akkor, amikor közép- és középfokú iskoláink jelentős része megkapta a filmvetítógépet és ezzel egyidejűleg megkezdődött az oktatófilmek iskolai bemutatás céljából való kölcsönzése is.

A vetítógépek szétküldését, beállítását, működésének bemutatását és javítását, valamint az összes adminisztratív munkákkal együtt az oktatófilmek kölcsönzését budapesti központi szerv, a VKM. *Oktatófilmkirendeltség* végzi.

Iskolai szemléltetésügyünk e szerv működésének kezdetével bejutott abba az útba, amelynek továbbfolytatása az ideálként kitűzött szemléltetési módhoz vezet. E rövid cikk keretében vizsgálni kívánjuk, hogy az iskolai filmvetítésnek mostani rendszere *hogyan működik, milyen anyagi és elfoglaltságbeli terheket jelent és mikéni tehető sikeresebb.*

Lássuk először a vetítésnek technikai részét.

Az iskolák a vetítógépen kívül megkapták az eddig elkészült VKM oktatófilmek jegyzékét — egyelőre meglehetősen korlátolt számú film áll csupán rendelkezésre —, egy szillabusznak nevezett ismertetőt minden egyes filmről (tartalmazza a film hosszát, pergésidejét, alkalmassági minősítését, képközi szövegeit és ajánlását) és végül különféle prospektusokat, amelyek a *Terta* keskenyfilm-vetítőkészülékre, annak szerkezetére, hibáinak kijavítására és okszerű kezelésére vonatkoznak.

A jegyzék és a szillabus segítségével a szaktanár kiválasztja a vetíteni kívánt filmet és kitölt egy — meglehetősen szabott formában meg-